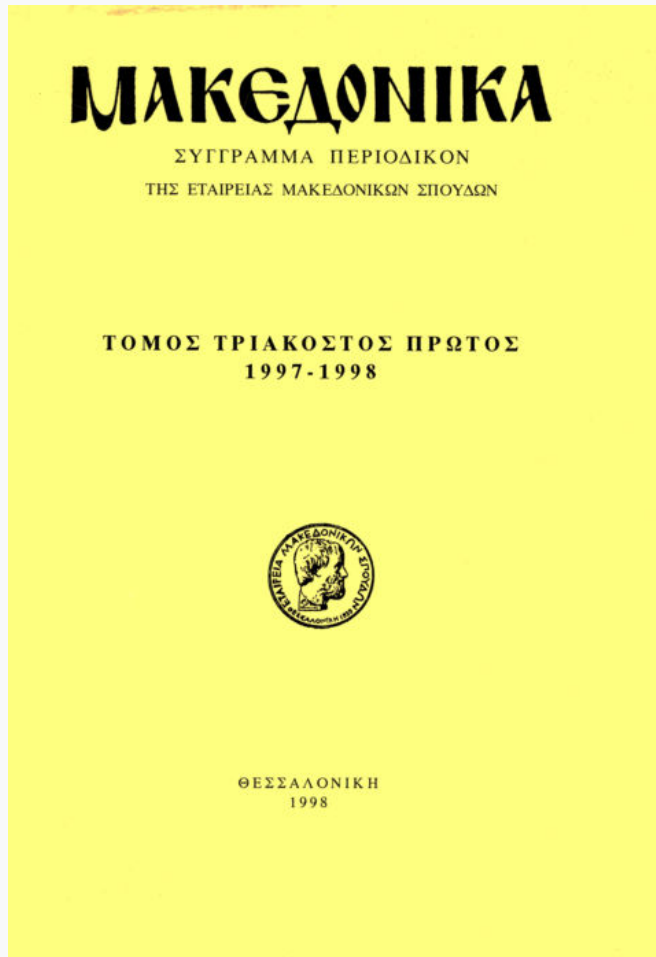

Μακεδονικά

Τόμ. 31, Αρ. 1 (1998)

Αδέλα Ισμυρλιάδου, Κοριτσά, Εκπαίδευση-
Ευεργέτες- Οικονομία 1850-1908

Αθ. Ε. Καραθανάσης

doi: [10.12681/makedonika.148](https://doi.org/10.12681/makedonika.148)

Copyright © 2014, ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Καραθανάσης Α. Ε. (1998). Αδέλα Ισμυρλιάδου, Κοριτσά, Εκπαίδευση- Ευεργέτες- Οικονομία 1850-1908. *Μακεδονικά*, 31(1), 442-445. <https://doi.org/10.12681/makedonika.148>

του γεωγράφου C. Blaeu, *Atlas major sive Cosmographia Blaviana, 1666 - Macedonia, Epirus et Achaia, 1662* (καί ανατυπώσεις στὸν 18ο αἰ.) ἡ Gavardina φέρεται στὰ βόρεια τοῦ Ἀλιάκμονα μακριὰ ἀπὸ τὸν Ὀλύμπο· μὲ τὴν ἐπιφύλαξη βέβαια ὅτι οἱ χαρτογράφοι τοῦ 16ου καὶ 17ου αἰ. δὲν ἦσαν σαφεῖς στὴν ἀκριβῆ τοποθέτηση τῶν γεωγραφικῶν χώρων πού τοὺς ἀπασχολοῦσαν. Ἐκεῖ τὴν τοποθετοῦν καὶ ἄλλοι χαρτογράφοι τοῦ 17ου καὶ 18ου αἰ.: ὁ ἐνδιαφερόμενος μπορεῖ πρόχειρα νὰ ἀναζητήσει τὶς πληροφορίες αὐτές στὴν ἔκδοσι: Δῆμος Θεσσαλονίκης - Δημοτικὴ Πινακοθήκη, *Χάρτες καὶ γραβοῦρες τῆς Μακεδονίας, 15ος-19ος αἰ.*, Θεσσαλονίκη 1992. Ὁ συγγρ. στὴν σ. 48 συζητεῖ γιὰ τὸ χωριὸ *Καρίτσα* καὶ ὑποθέτει πὼς πρέπει νὰ ταυτισθεῖ μὲ τὸ *Φερνίτσα*, πού ἀπαντᾷ συχνὰ στὰ ἔγγραφα πού ἐξέδωσε ὁ Ἰω. Κ. Βασδραβέλλης, *Ἱστορικὰ Ἀρχεῖα Μακεδονίας 1695-1912*, Θεσσαλονίκη 1952, ὡς τόπος καταγωγῆς πολλῶν ἀπογραφομένων τῆς περιόδου 1831-1835. Δέν ἀποκλείεται ἡ ὑπόθεσί του νὰ εἶναι ὀρθή, ἐφόσον εἶναι εὐκόλη ἡ παρανόνησις Καρίτσα - Φερνίτσα. Ἀναζητήσῃ τὴν Φερνίτσα σὲ κείμενα καὶ χάρτες τῆς περιοχῆς, ἀλλὰ χωρὶς ἀποτέλεσμα. Μόνον πού ἡ Καρίτσα πού μνημονεῖται ὁ συγγρ. δέν εἶναι αὐτὴ πού βρισκεται στὴν Ὀσσα, ἀλλὰ στὸν Ὀλύμπο, μερικὰ χιλιόμετρα ψηλότερα ἀπὸ τὸ Δίον. Ὑπάρχει καὶ Καρίτσα στὴν Ὀσσα, ἀλλὰ δέν ἔχει σχέση μὲ αὐτὴν τοῦ Ὀλύμπου· στὴν τελευταία ἔχουν ἐγκατασταθεῖ κάτοικοι τοῦ παλαιοῦ χωριοῦ *Φτέρη* (πού βρισκόταν γύρω στὰ 15-20 χλμ. βορειότερα τῆς Καρίτσας). Μήπως λοιπὸν ἡ *Φτέρη* πρέπει νὰ ταυτισθεῖ μὲ τὴν Φερνίτσα τῶν τουρκικῶν ἐγγράφων; Ὁ Ἀντώνιος Μηλιαράκης, *Ὀδοιπορικὰ Μακεδονίας, Ἠπίρου καὶ Θεσσαλίας κατὰ τὸν Émile Isambert*, Ἀθῆναι 1878, σ. 77, γράφει: «Μετὰ τοὺς Σφίγγους καταλείπομεν ἐν δεξιᾷ τὴν Κουντουριώτισσαν καὶ τὸν αἰλῶνα δι' οὗ φθάνει τὴς εἰς τὴν Μονὴν τῆς Πέτρας, καὶ διερχόμενοι τὴν *Φτέρην* ἢ *Καρίτσαν*, φθάνομεν εἰς (2 ὄρ. 30) *Μαλαθριαν*, τὸ ἀρχαῖον Δίον». Περβλ. τὸν Νικ. Θ. Σχινᾶ, *Ὀδοιπορικαὶ σημειώσεις Μακεδονίας, Ἠπίρου...*, Ἀθῆναι 1886, σ. 47. Λιγότερο διαφωτιστικὴ εἶναι ἡ μελέτη τοῦ Ἀθ. Γ. Καραβέρου, *Τουρκικὰ ἔγγραφα - ἀπὸ τὰ ἱστορικὰ ἀρχεῖα Μακεδονίας ἀναφερόμενα στὸ Νομὸ Πιερίας*, Θεσσαλονίκη 1984.

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

ΑΘ. Ε. ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΗΣ

Ἀδέλα Ἰσμουριάδου, *Κοριτσά, Ἐκπαίδευση - Εὐεργέτες - Οἰκονομία 1850-1908*, ἐκδ. Institute for Balkan Studies - ἐκδ. οἴκος Ἀδελφῶν Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1997, σσ. 176 + 12 εἰκόνες.

Τὸ παρόν ἔργο εἶναι ἡ διδακτορικὴ διατριβὴ τῆς Ἀδ. Ἰσμουριάδου καὶ ἀναφέρεται στὴν ἐποχὴ τῆς ἀκμῆς τῆς πόλεως Κοριτσᾶς τῆς Β. Ἠπίρου, δηλ. τῆ χρονικῆς περιόδου 1850-1908. Στὴν Εἰσαγωγὴ τοῦ βιβλίου τῆς ἡ συγγρ. ἀναλύει τοὺς λόγους τῆς ἀκμῆς: οἰκονομικὴ ἀνθήσις, πλουτισμὸς Κοριτσαίων τῆς Διαπορᾶς, ἄνοδος τῆς ἀσιατικῆς τάξης, δραστηριότητες τοῦ Ἠπειρώτου μητροπολίτου Νεοφύτου, παραχώρησις δικαιοματίων στοὺς Χριστιανούς ἀπὸ τὴν Ὑψηλὴ Πύλη μὲ τὸ Χάττι Χουμαγιὸν (1856). Ἡ συγγρ. παρουσιάζει, ἐπίσης, τὶς πηγές τῆς ὄπως: τὰ ἔγγραφα τοῦ Ἱστορικοῦ Ἀρχείου τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν, τὸ ἀρχεῖο τοῦ Ἰδρύματος Ἠπειρωτικῶν Μελετῶν, τὸ Public Record Office, τὴν ἐφημερίδα τῆς Κοριτσᾶς *Πελαγίς*. Στὴν συνέχεια ἡ συγγρ. ἀσχολεῖται μὲ τὰ ἱστορικὰ τῆς Κοριτσᾶς: προέλευσις ὀνόματος, ἀναφορὰ τῆς ἀπὸ τὶς βυζαντινὲς πηγές, σχέσεις τῆς μὲ τὶς γειτονικὲς περιοχές (Μοσχόπολη, Νικολίτσα, Βυθιζούμι, Ὑπισχιά), διοικητικὴ ὑπάγωγι τῆς κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν ἀπὸ βι-

λαέτι Μοναστηρίου, πληθυσμακὴ φυσιογνωμία τοῦ σαντζακίου Κοριτσᾶς (26.500 Ἕλληνες, 20.000 Μωαμεθανοὶ κατὰ τὸ 1881, 14.000 Ἕλληνες, 4.000 Ἀλβανοὶ τὸ 1875), διοίκηση τῆς πόλεως (Ἕλληνας Ὁρθόδοξος μητροπολίτης, Τοῦρκος μουτεσαρρίφης), γλῶσσα (ἓνα εἶδος ἀρχαϊκῆς ἰλλυρικῆς), ἦθα καὶ ἔθιμα, μουσικὴ (καθαρῶς ἑλληνικὴ). Ἡ συγγ. ἐπιμένει ἐδὼ στὴν ἐκκλησιαστικὴ πορεία τῆς Μητροπόλεως Κοριτσᾶς ἀπὸ τὸν 11ο μ.Χ. αἰ. ὥσπου τὸ 1767 μὲ τὴν κατάργηση τῆς αὐτοκέφαλῆς ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχριδῶν ἢ Μητρόπολη Κοριτσᾶς καὶ Σελασφόρου ὑπάγεται σὺν τῷ Οἰκουμηνικῷ Πατριαρχεῖο ὡς Μητρόπολη Κοριτσᾶς καὶ Μοσχολέως. Ἐξετάζονται, ἐπίσης, οἱ ἐκκλησιολογικοὶ καὶ οἱ μονεῖς τῆς εὐρύτερης περιοχῆς τῆς Κοριτσᾶς.

Ἀκολούθως ἡ συγγ. παρουσιάζει τὴν οἰκονομικὴ ζωὴ τῶν Ἑλλήνων τῆς Κοριτσᾶς, τὰ καταστήματά της, τὸν ὀρυκτὸ πλοῦτο της, τοὺς ἰκανοὺς οἰκοδόμους της, τὴν ἐμπορικὴ σημασία της, τὸ σαββατιάτικο πανηγύρι της, τοὺς πλούσιους Κοριτσαίους τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Ρουμανίας, τὸ πυκνὸ ἐξαγωγικὸ ἐμπόριο τῆς πόλεως, τίς τραπεζιτικὰς δραστηριότητες τῶν Κοριτσαίων Μάνου, Φούντου κ.λπ., τὴν κυκλοφορίαν ξένων νομισμάτων. Ὅλα τοῦτα ἔδιδαν στὴν πόλιν οἰκονομικὴ εὐρωστία καὶ ἀρχοντιά ἐφάμιλλη μὲ αὐτὴν τῆς Σμύρνης καὶ τοῦ Φαναρίου. Ἡ οἰκονομικὴ ἀνθησις ἐπέφερε καὶ πνευματικὴ ἀνθησις ἔτσι συνέβη καὶ στὴν περὶπτωση Κοριτσᾶς ποὺ συνοδεύθηκε μὲ συνεχῆ αὔξησιν τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ της.

Στὸ δεῦτερο κεφάλαιο *Κοριτσαῖοι εὐεργέτες τῆς Διασπορᾶς ἢ κ.* Ἀ.Ι. Ξεκιώνας ἀπὸ τὴν ἴδρυσιν τοῦ Λάσσο, ποὺ καθιερῶναι τὸ 1850 ὁ μητροπολίτης Κοριτσᾶς Νεόφυτος (1845-1878) μὲ σκοπὸ τὴ διαφύλαξιν τοῦ ταμείου αὐτοῦ τῶν δωρεῶν τῶν Κοριτσαίων τῆς Διασπορᾶς. Ἀπὸ τὸ ταμεῖο αὐτὸ λίγα χροῖνα ἀργότερα διετίθεντο ποσὰ γιὰ σχολεῖα, φαρμακεία, οἰκοτροφεία, ἐκκλησίες καὶ ἄλλα κοινωφελῆ ἔργα. Ἡ διαχείρισις τοῦ Λάσσο ὑπῆρξε ἀρίστη καὶ καρποφόρα ἐπ' ἀγαθῶ τῶν Κοριτσαίων, οἱ ὅποιοι φιλοτιμοῦνταν νὰ ἐνίσχουν τὸ κοινοτικὸ αὐτὸ ταμεῖο ἀπὸ τοὺς πλοῦσιους ὡς καὶ τοὺς πτωχοὺς. Προκειμένου νὰ φανεῖ ἡ οἰκονομικὴ δυνατότητα τοῦ Λάσσο ἡ συγγ. παραθέτει τὰ πρόσωπα, τοὺς φορεῖς, τίς ἐκκλησίας, τίς μονεῖς ποὺ τὸ ἐνίσχυναν τροφιδόντας τὴν σημαντικὴ αὐτὴ πηγὴ πλοῦτου τῆς Κοριτσᾶς. Γενικῶς οἱ δωρεῆς καὶ τὰ ποικίλα ἐμβλήματα τῶν Ξενιτεμένων Κοριτσαίων κάλυπταν τὴν ἀνέγερσιν κτηρίων, τὴν ὀργάνωσιν βιβλιοθηκῶν καὶ ἐργαστηρίων, τὴν λειτουργίαν ὀρφανοτροφείων, τὴν πληρωμὴν τῶν μισθῶν τοῦ διδασκτικοῦ προσωπικοῦ. Μεταξὺ τῶν εὐεργετῶν τῆς Κοριτσᾶς διακεκριμένη θέσις κατέχουν ὁ Ἰω. Μπάγκας (1814-1895) καὶ ὁ Ἄναστ. Ἀβραμίδης-Λιάκτσης. Ὁ πρῶτος ἀφοῦ πλούτισε, μετὰ τὸ 1833, στὴν Αἴγυπτον, ἐγκαταστάθηκε στὴν Ρουμανίαν καὶ ἀπὸ τὸ 1850 ἄρχισε νὰ εὐεργετῇ τὴν γενέθλια πόλιν· τὸ 1889, γέρος πλέον, παρέδωσε στὸν τότε πρωθυπουργὸ Χαρίλαον Τρικοῦπην ὅλη τὴν περιουσίαν του, ὑπὸ τὸν μοναδικὸν ὄρον νὰ μεριμνᾷ τὸ ἑλληνικὸ κράτος γιὰ τὴν συντήρησιν τοῦ ἑλληνικοῦ σχολείου τῆς Κοριτσᾶς, ποὺ ἔφερε καὶ τὸ ὄνομά του. Ἡ ἑλληνικὴ πολιτεία φρόντισε γιὰ τὴν καλύτερην ἀξιοποίησιν τῆς δωρεᾶς Μπάγκου· στὴν διαχειριστικὴ ἐπιτροπὴν μετεἶχαν ἐπιφανεῖς Ἕλληνες πολῖτες ποὺ ἐξασφάλιζαν τὴν ἀψογὴν διαχείρισίν του. Ὁ Ἄναστ. Ἀβραμίδης ἐνίσχυσε τὸ Λάσσο τῆς Κοριτσᾶς καὶ ἀπὸ τίς δωρεῆς του τροφιδουτοῦνταν οἱ διὸ ἀστικῆς σχολῆς ἀρρένων κατὰ κύριον λόγον, ἀλλὰ καὶ τὸ κοινοτικὸν φαρμακεῖον, σὲ μίαν ἐποχὴν ποὺ εἶχε κορυφωθῆ ἡ ἀλβανικὴ προπαγάνδα στὴν Κοριτσά καὶ οἱ κύκλοι τῆς ἀλβανικῆς διασπορᾶς τοῦ Βουκουρεστίου πίεζαν τὸν Ἀβραμίδην νὰ ἐνίσχυσει τὴν ἴδρυσιν ἀλβανικοῦ σχολείου στὴν Κοριτσά. Πάντως ἡ ἑλληνικὴ δημογεροντία Κοριτσᾶς μὲ τοὺς μητροπολίτας Κοριτσᾶς, Μοναστηρίου κατόρθωσαν νὰ διαχειριστοῦν κατὰ τὸν καλύτερον δυνατόν τρόπο τὸ κληροδότημα Ἀβραμίδην, παρὰ τὰ προβλήματα καὶ τίς δυσκολίας ποὺ παρουσιάσθη-

και και πού αναλύει η συγγρ. με βάση τις αρχειακές πηγές.

Στό επόμενο κεφάλαιο ο λόγος για την Γενική Έκπαίδευση στην Κοριτσά: η μελέτη του θέματος αρχίζει από το 1723, όποτε φαίνεται ότι ιδρύθηκε το πρώτο ελληνικό σχολείο στην πόλη κατά το σύστημα και την μέθοδο των ελληνικών σχολείων της εποχής: διδασκαλία Όκτωήχου, Ψαλτηρίου, Συνόψεως, ξεστάσεις ενώπιον του μητροπολίτου και των επιτρόπων. Από το 1836 εισάγεται η αλληλοδιδασκαλία, πάλι κατά το πρότυπο των λοιπών ελληνικών σχολείων: παραλλήλως λειτουργεί το Έλληνικό Φροντιστήριο και το Παρθεναγωγείο, ενώ το 1837 οι αδελφοί Μήτκου ιδρύουν την κοινή ελληνική σχολή που είχε και καλούς διδασκάλους και πολύ καλή βιβλιοθήκη. Λειτουργούσαν, επίσης, μετά το 1867 δύο άστικές σχολές αγρέων. Όλα αυτά τα σχολεία ένιχυσε το Λάσσο, οι ενεργέτες της Κοριτσάς και ο Έλληνικός Φιλολογικός Σύλλογος Κωνσταντινουπόλεως. Τά σχολεία αυτά μετά το 1872 μετεξελίχθηκαν σε άστικές σχολές ακολουθώντας το πρόγραμμα της Πατριαρχικής Παιδαγωγικής Έπιτροπής, ενώ λίγο αργότερα η Άστική Σχολή Κοριτσάς είχε λάβει τον χαρακτήρα πρακτικής σχολής για να έναρμονισθεί με τις ανάγκες των πολιτών της πόλεως με έξοδα της διδασκαλίας βιοτεχνικά, γεωπονικά και λοιπά τεχνικά μαθήματα γύρω από την ύφαντική, την οικοδομική, την βυρσοδεψία, τέχνες δηλαδή που ένδιεφεραν τους Κοριτσαίους. Χαρακτηριστική για τα θέματα παιδείας ήταν η διδασκαλία της τοπικής ιστορίας κατά την δεκαετία του 1880 από τον διδάσκαλο Καρμίτη, ο όποιος συνέγραψε και σχετικό βιβλίο.

Σημαντικός σταθμός για την ιστορία της Κοριτσάς είναι το έτος 1875, όποτε συντάσσονται οι *Γενικοί Κανονισμοί των κοινών καθιδρυμάτων της πόλεως Κοριτσάς* και πού άλλαξαν προς το καλύτερο την λειτουργία των εκπαιδευτηρίων της. Οι διεκδικητές των γειτόνων μετά το συνέδριο του Βερολίνου (1878) έδωσαν αφορμή να άνοιξουν νέα σχολεία και στην Κοριτσά μέσω των όποιων άντέστη ο Ήπειρωτικός ελληνισμός. Στά πλαίσια αυτής της άμυνας ο Έλληνικός Φιλολογικός Σύλλογος Κωνσταντινουπόλεως ένιχυσε τον όμολόγο του Ήπειρωτικό, πού και αυτός έδρευε στην Κωνσταντινούπολη, για την ίδρυση δημοτικών σχολείων και νηπιαγωγείων πού θα καλλιεργούσαν την ελληνική γλώσσα, την ελληνική ιστορία, την όρθόδοξη παράδοση. Ίδιαίτερη βαρύτητα δόθηκε μάλιστα στα νηπιαγωγεία της περιφέρειας με κύρια φροντίδα την ένιχυση της διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας.

Μέ την έναρξη του 20ού αί. τα ελληνικά σχολεία της Κοριτσάς, και άρα και ο άριθμός των μαθητών, πολλαπλασιάσθηκαν σε άπάντη των ξένων προπαγανδών και ιδιαίτερος της άλβανικής. Ή συγγρ. κάμει λόγο εδώ για το Παρθεναγωγείο, του όποιου η παρεχόμενη παιδεία απέβλεπε στην καλλιέργεια της ελληνικής γλώσσας για να μπορούν, από τη μία να αλληλογραφούν αργότερα οι άποφοιτήσαντες με τους ξενιτεμένους συζύγους και από την άλλη να βελτιώσουν τις γνώσεις τους στην ύγεινή, την μαγειρική, τις οικιακές εργασίες, αλλά και την εθνική παράδοση. Όσο για το άλβανικό σχολείο της Κοριτσάς, αυτό ιδρύθηκε ύστερα από ένέργειες των άλβανιστών Μάρκου και Κωστούρη και των όργανώσεων Tarafi i Shqipëres, πού δραστηριοποιήθηκαν συρτάλλως και στην έκτύπωση βιβλίων, χαρτών, άλφαβηταρίων και την διάδοση της άλβανικής γλώσσας. Ή κίνηση αυτή εκδηλώθηκε μετά το 1885 αλλά πολύ σύντομα άτόνησε από την έλλειψη ένδιαφέροντος των Άλβανών, μολονότι οι άλβανιστές είχαν ρίψει όλο το βάρος των προσπαθειών τους στην Κοριτσά παραμερίζοντας άλλες κρισιμες γι' αυτούς περιοχές, όπως η Αϊλώρα, το Άγρυρόκαστρο και η Πρεμετή. Σημειώτεον ότι στο άλβανικό σχολείο διδασκόταν η ελληνική γλώσσα και ότι αυτό έκλεισε τις πύλες του το 1902 (τό άρρεναγωγείο) και το 1908 (τό Παρθε-

ναγωγείο)· ήδη από τό 1890 τό σχολείο αυτό λειτουργούσε μέ δέκα μόνο μαθητές. Ἀπροθυμία προσελεύσεως μαθητῶν, κακή οἰκονομική κατάσταση τῶν ὀργανώσεων πού τό στήριζαν, ἀλλά καί τήν μετατόπιση τοῦ ἐνδιαφέροντος τῶν ἀλβανιστῶν τῶν ὀργανώσεων Bashkimi καί Agimi στήν Βόρεια Ἀλβανία καί κυρίως στήν Σκόδρα ἦσαν οἱ αἰτίες ἀναστολῆς τῆς λειτουργίας τους.

Στό τέταρτο κεφάλαιο ἡ κ. Ἀ.Ι. ἀσχολεῖται μέ τήν λειτουργία καί τήν ἐθνική πολιτική τοῦ Μπαγκείου Γυμνασίου, τόν κανονισμό τῶν κοινῶν καθιδρυμάτων τῆς Κοριτσᾶς (1875), τό Λάσσο, τά ὅποια μαζί μέ τό ἐλληνικό κράτος προώθησαν σέ σηµαντικό βαθμό τήν παιδεία τῆς πόλεως καί τῆς περιοχῆς τῆς. Ἐτοι, στά σχολεῖα τῆς βορειοηπειρωτικῆς πόλεως δίδαξαν ἱκανοί διδάσκαλοι, κλήθηκαν ἀξιόλογοι ἰατροί καί ἱερεῖς, ἐστάλησαν πολύ καλά βιβλία, ἰδρύθηκαν νέα σχολεῖα, δόθηκαν ὑποτροφίες καί ὅλα αὐτά ὄχι μόνον μέ τήν συμβολή τῶν ἐντοπίων καί ξενιτεμένων Κοριτσαίων, ἀλλά καί χάρις στοῦ ἐνδιαφέρον καί τήν οἰκονομική στήριξη τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους, τοῦ Συλλόγου πρὸς διδασίαν τῶν ἐλληνικῶν γραµµάτων, τῆς Μπαγκείου Ἐπιτροπῆς. Ἡ συγγρ. μᾶς πληροφορεῖ ἐδῶ καί γιά τά διδασκόμενα μαθήματα καί ἐπισηµαίνει παραλλήλως ὅτι ἡ στόχευση τῶν σχολείων τῆς Κοριτσᾶς ἦταν ἡ παροχή παιδείας, θρησκευτικῆς καί πατριωτικῆς, σέ συνδυασµό μέ τήν ἐνίσχυση τῆς διδασκαλίας τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας (ἀρχαίας καί ὁμιλουµένης) καί τήν ἀφοσίωση τῶν πιστῶν στοῦ Οἰκουµενικοῦ Πατριαρχείου· στοῦ ἴδιο αὐτό κεφάλαιο ἐξετάζονται τά σχολικά ἐγχειρίδια, ἡ αὔξηση τοῦ κρατικοῦ ἐνδιαφέροντος (μετά τό 1901), ἡ ἀποτελεσµατική παρουσία τοῦ προξένου τοῦ Μοναστηρίου Κιουζέ Πεζᾶ κ.ἂ.

Τό βιβλίο κλείνει μέ τά συμπεράσματα καί τήν ἐκδοση ἐγγράφων στοῦ Παράρτηµα· πίνακες µεθοδοσίας διδασκάλων καί καθηγητῶν τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους καί τῶν συναδέλφων τους τῶν σχολείων τῆς Κοριτσᾶς, προκειµένου νά ἀναδειχθεῖ ἡ κρατική µέριµνα γι' αὐτά τά τελευταῖα, ὥρολόγιο πρόγραµµα μαθηµάτων, ἐγγραφα γυµνασιαρχῶν, προξένων κλπ., πάντα βεβαίως σέ συνάφεια μέ τά σχολεῖα τῆς Κοριτσᾶς. Καί φυσικά ἡ ἀνέκδοτη καί ἐκδοµένη βιβλιογραφία καί οἱ εἰκόνες.

Συµπερασµατικῶς, τό βιβλίο τῆς κ. Ἀ.Ι. εἶναι πολύ χρήσιµο, γιατί συνιστᾶ µία ἀξιόλογη συμβολή στήν ἱστορία τῆς Ἠπείρου, ἀφοῦ παρέχει µία πολύ σαφῆ εἰκόνα τῆς ἀµῆς τῆς Κοριτσᾶς κατά τήν περίοδο 1850-1912. Τά κληροδοτήµατα τῶν Κοριτσαίων, οἱ δωρεές τῶν ἀποδήµων, ἡ ἐκπαίδευση, ἡ καλλιέργεια τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας καί τῶν ἐλληνικῶν γραµµάτων κατ' αὐτήν τήν κρίσιµη περίοδο τῶν ἐθνικῶν διεκδικήσεων καί τῆς ἐμφανίσεως τοῦ ἀλβανισµοῦ προβάλλονται στοῦ βιβλίου τῆς κ. Ἀ.Ι. Δέν λείπει, ὡστόσο, καί ἡ μελέτη τῆς οἰκονοµίας, τῶν προσώπων καί τῶν φορέων πού συνέβαλαν στήν πρόοδο τῆς Κοριτσᾶς. Γι' αὐτό καί εὐχόµαστε νά ἔχουµε συντόµως παρόµοιες ἐργασίες ἀφιερωµένες στά ἄλλα κέντρα τῆς Βορείου Ἠπείρου: τό Ἀργυροκάστρο, τοῖς Ἁγίους Σαράντα, τήν Χειµάρα, τό Δέλβινο.

Πανεπιστήµιο Θεσσαλονίκης

ΑΘ. Ε. ΚΑΡΑΘΑΝΑΣΗΣ

M. G. Varvounis, *La vie quotidienne et les comportements religieux traditionnels dans la Thrace du 14e siècle. Le témoignage de la Chronique d'Éphrem d'Énos*, ἐκδ. Association Culturelle de Komotini - Centre des Études Thraciennes, Komotini 1998, Supplement Thrakiki Epetirida, no 3, pp. 116.

Ἐ ο κ. Μ. Βαρθώνης ἀσχολεῖται ἀπό ἐτῶν μέ θέµατα λαογραφίας τοῦ θρακικοῦ χῶρου· ἡ θέση του ὡς ἐπίκ. καθηγητοῦ στοῦ Δημοκρίτειο Πανεπιστήµιο Θράκης τοῦ